

ERTAKTERAPIYANING TILSHUNOSLIKDAGI NAZARIY ASOSLARI

G'ochchiyeva Rohilabonu Abdurahmon qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti.

Toshkent, O'zbekiston

rguchchiyeva@gamil.com

ORCID iD: 0009-0005-9297-8974

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20137282>

Abstract. This article examines the theoretical foundations of fairy-tale therapy in linguistics. The study interprets fairy tales not only as folklore or literary texts, but also as linguotherapeutic, communicative and discourse-based phenomena. The main purpose of the research is to identify the semantic, metaphorical, pragmatic and narrative mechanisms through which fairy-tale texts influence emotional regulation, meaning-making, speech development and communicative activity. The study is based on a qualitative theoretical-review design, including content analysis, conceptual analysis, narrative interpretation and comparative literature review. In addition, 30 fairy tales written by 13-year-old respondents were analyzed to identify dominant semantic-emotional features. The findings showed that the most frequent motif was the struggle between good and evil, followed by fear, love and family conflict. These results indicate that fairy-tale texts reflect children's moral views, inner experiences and socio-emotional perceptions through symbolic and narrative forms. The article concludes that fairy-tale therapy can be considered an important linguistic and therapeutic tool for studying children's emotional expression, speech development and communicative competence.

Keywords: fairy-tale therapy, linguistics, narrative discourse, metaphor, symbolic meaning, emotional regulation, speech development, communicative competence.

Annotatsiya. Ushbu maqolada ertakterapiyaning tilshunoslikdagi nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ertak faqat folklor yoki badiiy matn sifatida emas, balki lingvoterapevtik, kommunikativ va diskursiv hodisa sifatida talqin etiladi. Maqolaning asosiy maqsadi ertak matnining emotsional regulyatsiya, ma'no yaratish, nutqiy rivojlanish va kommunikativ faollikka ta'sir ko'rsatishida muhim bo'lgan semantik, metaforik, pragmatik va narrativ mexanizmlarni aniqlashdan iborat. Tadqiqot sifatga yo'naltirilgan nazariy-sharh dizayni asosida olib borilib, unda kontent-tahlil, konseptual tahlil, narrativ talqin va qiyosiy adabiyotlar sharhi metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, 13 yoshli 30 nafar respondent tomonidan yozilgan ertaklar tahlil qilinib, ulardagi asosiy semantik-emotsional belgilar aniqlandi. Natijalarga ko'ra, eng ko'p uchragan motiv yovuzlik va ezgulik kurashi bo'lib, undan keyingi o'rinlarda qo'rquv, muhabbat va oilaviy kelishmovchilik motivlari qayd etildi. Bu natijalar ertak matni bolalarning axloqiy qarashlari, ichki kechinmalari va ijtimoiy-emotsional tajribalarini ramziy-narrativ shaklda aks ettirishini ko'rsatadi. Maqolada ertakterapiya bolalarning emotsional ifodasi, nutqiy rivojlanishi va kommunikativ kompetensiyasini o'rganishda muhim lingvistik-terapevtik vosita ekanligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: ertakterapiya, tilshunoslik, narrativ diskurs, metafora, ramziy ma'no, emotsional regulyatsiya, nutqiy rivojlanish, kommunikativ kompetensiya.

Kirish. Ertak insoniyat madaniy xotirasi, xalq og'zaki ijodi va bolalar adabiyotining eng qadimiy hamda barqaror janrlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat badiiy-estetik zavq beruvchi matn, balki shaxsning dunyoni anglash, axloqiy me'yorlarni o'zlashtirish, ijtimoiy munosabatlarni tushunish va ichki kechinmalarini ifodalash jarayonida muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ertaklarda voqelik bevosita emas, balki ramziy obrazlar, metaforik ifodalar, syujet ziddiyatlari, qahramonlar harakati va yakuniy yechimlar orqali aks ettiriladi. Shu sababli ertak matni tilshunoslik nuqtayi nazaridan oddiy folklor namunasi emas, balki semantik,

pragmatik, kommunikativ va psixolingvistik jihatdan tahlil qilinishi mumkin bo'lgan murakkab matn turi sifatida qaraladi.

So'nggi yillarda ertaklardan terapevtik, pedagogik va lingvodidaktik maqsadlarda foydalanish masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinmoqda. Ayniqsa, ertakterapiya narrativ terapiya va biblioterapiyaning amaliy shakllaridan biri sifatida insonning emotsional holatini tartibga solish, shaxsiy tajribani qayta anglash, qo'rquv va xavotirni kamaytirish, mulohazaga kirishish hamda nutqiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda samarali vosita sifatida talqin qilinadi. Bunda ertak matnining obrazlilik, ramziylik, metaforiklik, takroriy formulalar, dialogik tuzilma va syujet izchilligi kabi lingvistik xususiyatlari terapevtik ta'sirning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ertakterapiyaning tilshunoslikdagi nazariy asoslarini o'rganish ushbu hodisani faqat psixologik yoki pedagogik yondashuv doirasida emas, balki matn, nutq, diskurs, ma'no va kommunikativ ta'sir bilan bog'liq ilmiy muammo sifatida tahlil qilish imkonini beradi. Ertak orqali inson o'z hayotiy tajribasini bilvosita ifodalaydi, muammoni qahramon obrazi orqali ko'radi, ziddiyatni ramziy shaklda anglaydi va yechim modelini o'zlashtiradi. Bu jarayonda til faqat axborot yetkazuvchi vosita emas, balki emotsional regulyatsiya, ma'no yaratish, xulq-atvorni modellashtirish va shaxsiy tajribani qayta talqin qilish mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Mavjud tadqiqotlar ertaklarning bolalar rivojlanishi, psixologik farovonlik, nutq terapiyasi, maxsus ta'lim ehtiyojlari, tanqidiy savodxonlik va chet tilini o'qitishdagi ahamiyatini yoritib bergan. Biroq ushbu ishlarning aksariyatida ertakterapiyaning psixologik yoki pedagogik samaradorligi asosiy e'tiborda bo'lib, uning aynan lingvistik mexanizmlari – metaforik birliklar, ramziy semantika, qahramon nutqi, syujetning pragmatik vazifasi, dialogik tuzilma va matn orqali emotsional ta'sir ko'rsatish jarayoni – yetarlicha tizimli tahlil qilinmagan. Shu jihatdan ertakterapiyani tilshunoslik doirasida nazariy jihatdan asoslash dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi ertakterapiyaning tilshunoslikdagi nazariy asoslarini aniqlash va ertak matnining terapevtik-kommunikativ imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Maqolada ertak matni narrativ, kognitiv, pragmatik va lingvodidaktik yondashuvlar asosida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ertakterapiyada til birliklari, obrazlar tizimi, metaforalar, ramziy ifodalar va syujet tuzilmasining shaxs emotsional holati, nutqiy rivojlanishi hamda kommunikativ faolligiga ta'siri nazariy jihatdan asoslanadi. Mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, unda ertakterapiya faqat amaliy psixologik yordam usuli sifatida emas, balki lingvoterapevtik va diskursiv hodisa sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuv ertak matnini tilshunoslikda yangi nuqtayi nazardan o'rganish, uning semantik-pragmatik imkoniyatlarini ochib berish hamda terapevtik nutq va badiiy matn o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asoslashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari ertaklardan ta'lim, nutq terapiyasi, psixologik maslahat, maxsus pedagogika va kommunikativ rivojlanish jarayonlarida foydalanish bo'yicha nazariy asos yaratadi.

Adabiyotlar sharhi. Ertakterapiya zamonaviy gumanitar va ijtimoiy fanlarda narrativ terapiya, biblioterapiya, psixolingvistika, lingvodidaktika hamda matnshunoslik kesishmasida shakllanayotgan integrativ tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. An'anaviy ertaklar uzoq vaqt davomida asosan folklor, bolalar adabiyoti va tarbiyaviy matn sifatida o'rganilgan bo'lsa, so'nggi tadqiqotlarda ular insonning emotsional holati, nutqiy rivojlanishi, ijtimoiy tajribasi va ma'no yaratish jarayonlariga ta'sir ko'rsatuvchi murakkab lingvopsixologik hodisa sifatida talqin qilinmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ertakterapiyaning nazariy asoslari faqat psixologik yordam yoki pedagogik ta'sir bilan cheklanmaydi; u ertak matnining semantik, pragmatik, metaforik, dialogik va narrativ xususiyatlari orqali inson ongiga ta'sir ko'rsatish mexanizmlarini ham o'z ichiga oladi. C.Ruini, L.Masoni, F.Ottolini va S.Ferrari¹ tomonidan 2014-yilda olib borilgan tadqiqotda an'anaviy ertaklardan psixologik farovonlikni oshirish, shaxsiy o'sishni qo'llab-quvvatlash va stressli hayotiy vaziyatlarni yengishda foydalanish

¹ Ruini, C., Masoni, L., Ottolini, F., & Ferrari, S. (2014). Positive narrative group psychotherapy: The use of traditional fairy tales to enhance psychological well-being and growth. *Psychology of Well-Being: Theory, Research and Practice*, 4, Article 13. <https://doi.org/10.1186/s13612-013-0013-0>

imkoniyatlari tahlil qilingan. Mualliflar ertaklarni oddiy badiiy-estetik matn emas, balki insonning ichki kechinmalari, hayotiy muammolari va ijtimoiy tajribasini anglashga xizmat qiluvchi narrativ vosita sifatida baholaydi. Bu yondashuv ertakterapiyaning tilshunoslikdagi nazariy asoslarini aniqlashda muhimdir, chunki terapevtik ta'sir aynan matnning obrazlilik, ramziylik, metaforiklik va syujet asosida qurilgan ma'no tizimi orqali yuzaga keladi. Boshqacha aytganda, ertakdagi qahramon, ziddiyat, sinov, yechim va yakuniy xulosa inson tajribasini ramziy shaklda qayta anglash imkonini beradi. Shuningdek, ertak matnining lingvistik ahamiyati uning diskursiv tabiatida ham namoyon bo'ladi. S.J.We, K.L.Kim va Y.Lee² ertak va xalq og'zaki ijodi namunalaridan erta yoshdagi bolalarda tanqidiy savodxonlikni shakllantirish vositasi sifatida foydalanish mumkinligini ko'rsatadi. Ularning tadqiqotida ertaklar va ularning parodiyalarini o'qish, muhokama qilish hamda ijodiy faoliyatlar orqali bolalar matnini biryoqlama qabul qilmasdan, undagi ijtimoiy rollar, stereotiplar va hukmron qadriyatlarni tanqidiy tahlil qilishga yo'naltirilgan. Bu holat ertakning faqat voqea bayon qiluvchi janr emas, balki ijtimoiy ma'no, gender tasavvurlari, hokimiyat munosabatlari va madaniy qadriyatlar ifodalanadigan diskursiv maydon ekanini ko'rsatadi².

Ertakterapiyaning lingvodidaktik asoslari chet tilini o'qitish bo'yicha tadqiqotlarda ham yaqqol ko'rinadi. Jumladan, D.L.Reyes Muñiz va Toala Alarcón³ interaktiv ertaklarning EFL o'quvchilarida tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi rolini tahlil qilib, ertaklar madaniy va lingvistik mazmunga boy material sifatida o'quvchining qiziqishini oshirishi, eshitish orqali ma'no anglashni kuchaytirishi va yangi leksik birliklarni o'zlashtirishga yordam berishini ta'kidlaydi. Audio, vizual animatsiya, interaktiv topshiriqlar va hikoya asosidagi faoliyatlarning uyg'unlashuvi ertakni passiv tinglash obyekti emas, balki faol kommunikativ idrok vositasiga aylantiradi. Demak, ertakterapiya va ertak asosidagi ta'limiy faoliyatlar tilshunoslikda fonetik, leksik, semantik va pragmatik kompetensiyalarni rivojlantiruvchi matn turi sifatida o'rganilishi mumkin. Shu bilan birgalikda, bolalar adabiyoti va psixologik rivojlanish bo'yicha tadqiqotlarda ham ertaklarning lingvistik va emotsional ta'siri alohida ta'kidlanadi. V.Koutsompou⁴ ertak matnlarini bolaning tasavvuri, axloqiy qarashlari, emotsional tajribasi va ijtimoiy dunyoqarashini shakllantiruvchi vosita sifatida tahlil qiladi. Ertaklarda yaxshilik va yomonlik, qo'rquv va jasorat, sinov va mukofot kabi qarama-qarshi tushunchalar obrazli-narrativ shaklda ifodalanadi. Bu esa bolaning ichki kechinmalarini tartibga solish, tashqi dunyoni tushunish va murakkab hayotiy vaziyatlarni ramziy shaklda anglashiga yordam beradi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan bu jarayonda takroriy formulalar, obrazli ifodalar, ramziy birliklar va syujet strukturalari asosiy kommunikativ vosita vazifasini bajaradi. Shu xususida, A.Kabadayı⁵ tomonidan 2019-yilda olib borilgan tadqiqot ertaklarning bolalar til rivojlanishi, ijodiy va tanqidiy fikrlashi, kognitiv faolligi hamda ijtimoiy-emotsional shakllanishiga ta'sirini maktabgacha ta'lim o'qituvchilari qarashlari asosida yoritadi. Tadqiqot natijalari ertak aytish jarayoni bolalarda lug'at boyligini kengaytirish, voqealar ketma-ketligini anglash, qahramonlar xatti-harakatini baholash va axloqiy xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishini ko'rsatadi. Bu esa ertakni bolalar nutqi, tafakkuri va kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda qo'llaniladigan lingvodidaktik manba sifatida talqin qilish imkonini beradi.

² Wee, S.-J., Kim, K. J., & Lee, Y. (2019). 'Cinderella did not speak up': Critical literacy approach using folk/fairy tales and their parodies in an early childhood classroom. *Early Child Development and Care*, 189(11), 1874–1888. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1417856>

³ Reyes Muñiz, D. L., & Toala Alarcón, M. del C. (2025). The use of interactive fairy tales to enhance listening skills in EFL learners. *Reincisol*, 4(7), 1280–1302. [https://doi.org/10.59282/reincisol.V4\(7\)1280-1302](https://doi.org/10.59282/reincisol.V4(7)1280-1302)

⁴ Koutsompou, V.-E. I. (2016). The child and the fairy tale: The psychological perspective of children's literature. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 2(4), 213–218. <https://doi.org/10.18178/IJLLL.2016.2.4.98>

⁵ Kabadayı, A. (2019). Contributions of the fairy tales to the children on the basis of the teachers' views. *American Journal of Education and Learning*, 4(2), 222–235. <https://doi.org/10.20448/804.4.2.222.235>

So‘nggi yillarda ertaklarning ta’siri faqat bolalar auditoriyasi bilan cheklanmasdan, kattalar nutqiy-emotsional tajribasi doirasida ham o‘rganilmoqda. C.Liu, T.Feng va J.Wang⁶ Xitoy klassik ertaklari bo‘yicha 1 428 ta onlayn sharhni matn-mining usuli orqali tahlil qilib, ertak o‘qish jarayonida nostalgiya, psixologik egalik hissi, madaniy xotira va o‘qishga bo‘lgan motivatsiya faollashishini aniqlagan. Ushbu yondashuv ertak matnining lingvokognitiv xususiyatlarini ochib beradi: ertak nafaqat axborot yetkazadi, balki o‘quvchining shaxsiy xotirasi, madaniy tajribasi va hissiy assotsiatsiyalarini ham faollashtiradi. Demak, ertakterapiyaning nazariy asoslarida matn, xotira, emotsiya va shaxsiy identifikatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik muhim o‘rin tutadi⁶.

Ertakterapiyaning logopediya va kommunikativ buzilishlar bilan bog‘liq jihatlari B.Szczupa⁷ tadqiqotida yoritilgan. Muallif ertakterapiyani nutq terapiyasi va kommunikativ buzilishlarda qo‘llaniladigan qo‘llab-quvvatlovchi metod sifatida talqin qiladi. Terapevtik ertaklar bolaga muammoli vaziyatlarni ramziy obrazlar orqali anglash, qo‘rquv va xavotirni kamaytirish, o‘z hissiyotlarini ifodalash va muloqotga kirishish imkonini beradi. Ayniqsa, qahramonlar nutqi, dialoglar, takroriy til birliklari va syujet voqealari bolaning so‘z boyligini kengaytirish, grammatik tuzilmalarni o‘zlashtirish va bog‘lanishli nutqni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu esa ertakni lingvoterapevtik matn sifatida o‘rganish zaruratini asoslaydi. Bundan tashqari, M.Bakaraki, T.Dourbois va A.Kosiva⁸ ertaklarning erta bolalik davridagi terapevtik va rivojlantiruvchi ahamiyatini tahlil qilib, ularni kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi narrativ vosita sifatida baholaydi. Ularning fikricha, ertak syujetidagi sinov, ziddiyat, qo‘rquv, jasorat va ijobiy yakun bolaga murakkab hayotiy vaziyatlarni xavfsiz ramziy shaklda anglash imkonini beradi. Bu holat ertak matnining terapevtik kuchi bevosita uning til tuzilishi, ya’ni obrazli ifodalar, takroriy formulalar, emotsional birliklar va ramziy ma’nolar orqali yuzaga kelishini ko‘rsatadi. K.Röhlig, C.Vedar, J.Junker va S.Kobus⁹ biografik ertak bilan ishlash usulini travma terapiyasida ijodiy yozuvga asoslangan terapevtik yondashuv sifatida tahlil qiladi. Ularning tadqiqotida shaxsiy hayot tajribasi ertak shakliga ko‘chiriladi, ramziy obrazlar orqali qayta talqin qilinadi va ijobiy yakun bilan mazmuniy jihatdan qayta quriladi. Bu jarayon hayotiy tajribani yangi narrativ tuzilma orqali ifodalash, travmatik xotirani ramziy masofaga ko‘chirish va yangi ma’no yaratish imkonini beradi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan mazkur yondashuv ertakning metaforik tili, syujet mexanizmi va shaxsiy tajribani qayta hikoyalash imkoniyatlarini tadqiq etishni talab qiladi⁹.

L.Ruban, I.Didenko, I.Oliinyk, M.Petrovsky va N.Seminikhyna¹⁰ terapevtik ertaklarning diagnostik, prognostik, tarbiyaviy va korreksion vazifalarini ajratib ko‘rsatadi. Ularning fikricha, terapevtik ertakda syujet, obraz, metafora, dialog va ramziy ifodalar shaxsning ichki holatini ifodalash, muammoni bilvosita anglatish va yechimga yo‘naltirish vositasi sifatida ishlaydi. Bu yondashuv ertak matnining pragmatik va kommunikativ ta’sir mexanizmlarini ochib beradi. Chunki terapevtik ertakda til faqat tasvirlash vositasi emas, balki emotsional regulatsiya, xulq-atvorni modellashtirish va ijtimoiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlovchi faol mexanizm sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birgalikda, O.Kazachiner va L.Tkachenko¹¹ ertakterapiyani maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarda sog‘lom turmush kompetensiyasini shakllantirish vositasi

⁶ Liu, C., Feng, T., & Wang, J. (2026). Positive emotions in fairy-tale reading: A text-mining study of nostalgia among adult purchasers from 1,428 online reviews. *Frontiers in Psychology*, 17, Article 1797031.

⁷ Szczupa, B. (2022). Fairy-tale therapy as a form of support in speech therapy and communication disorders. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 75–78.

⁸ Bakaraki, M. P., Dourbois, T., & Kosiva, A. (2024). Therapeutic and developmental benefits of fairy tales in early childhood: A mini-review. *Brazilian Journal of Science*, 3(8), 19–23. <https://doi.org/10.14295/bjs.v3i8.600>

⁹ Röhlig, K., Vedar, C., Junker, J., & Kobus, S. (2025). Biographical fairy tale work in trauma therapy: A clinical case study on the effects of creative writing. *GMS Journal of Arts Therapies*, 7, Article Doc05.

¹⁰ Ruban, L., Didenko, I., Oliinyk, I., Petrovsky, M., & Seminikhyna, N. (2024). The healing power of stories: How to create therapeutic fairy tales for children and adults. *Amazonia Investiga*, 13(80), 54–62.

¹¹ Kazachiner, O., & Tkachenko, L. (2020). Fairy-tale therapy as a means of forming health-saving competence of children with SEN. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 12(3), 268–293.

sifatida tahlil qiladi. Ularning tadqiqotida ertak matnlari bolalarning sog'liq, xavfsizlik, o'zini anglash, ijobiy xulq-atvor va ijtimoiy moslashuvga oid tasavvurlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi biblioterapevtik vosita sifatida izohlanadi. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar bilan ishlashda ertak syujeti, qahramonlar nutqi, obrazlararo munosabat va yakuniy yechim murakkab ijtimoiy-emotsional vaziyatlarni sodda, obrazli va tushunarli shaklda qabul qilish imkonini beradi. Bu holat ertakterapiyaning korreksion-pedagogik va lingvistik asoslari o'zaro bog'liq ekanini ko'rsatadi. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ertakterapiya tilshunoslikda bir necha nazariy yo'nalish asosida tadqiq qilinishi mumkin. Birinchidan, u narrativ tilshunoslik nuqtayi nazaridan shaxsiy tajribani hikoya shaklida qayta qurish jarayoni sifatida qaraladi. Ikkinchidan, kognitiv tilshunoslik doirasida ertak metaforalari, ramzlari va konseptual obrazlari inson tafakkuri va emotsional idrokiga ta'sir etuvchi birliklar sifatida talqin qilinadi. Uchinchidan, pragmalingvistik yondashuvda ertak matni o'quvchi yoki tinglovchining harakati, munosabati va emotsional holatiga ta'sir qiluvchi kommunikativ vosita sifatida tahlil qilinadi. To'rtinchidan, lingvodidaktik yondashuv ertaklardan til o'rganish, nutqiy rivojlanish va kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda foydalanish imkoniyatlarini ochib beradi.

Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda ayrim ilmiy bo'shliqlar ham ko'zga tashlanadi. Ko'plab ishlar ertaklarning psixologik, pedagogik yoki terapevtik samaradorligini yoritadi, biroq ertakterapiyaning aynan lingvistik mexanizmlari: metaforik birliklar, ramziy semantika, syujetning pragmatik vazifasi, qahramon nutqining kommunikativ ta'siri va matn orqali emotsional regulyatsiya jarayoni – yetarlicha tizimli tahlil qilinmagan. Shuning uchun "Ertakterapiyaning tilshunoslikda nazariy asoslari" mavzusidagi tadqiqot ertak matnini nafaqat folklor yoki psixologik yordam vositasi, balki lingvoterapevtik, diskursiv va kommunikativ hodisa sifatida o'rganishga yo'naltirilishi bilan dolzarb hisoblanadi.

Metodologiya. Tadqiqot dizayni – ushbu tadqiqotda ertakterapiyaning tilshunoslikdagi nazariy asoslarini aniqlash va tizimlashtirishga qaratilgan sifatga yo'naltirilgan nazariy-sharh dizayni qo'llanildi. Maqolaning maqsadi eksperimental aralashuv samaradorligini tekshirish emas, balki ertakterapiyani lingvistik, kommunikativ va diskursiv hodisa sifatida konseptual asoslashdan iborat bo'lganligi sababli tadqiqot nazariy, analitik va talqinlovchi yondashuv asosida olib borildi. Tadqiqotda ertak matnlarining terapevtik, ta'limiy va kommunikativ kontekstlarda ramziy, metaforik, narrativ va pragmatik vosita sifatida qanday vazifa bajarishi tahlil qilindi. Tadqiqotning metodologik asosini narrativ tahlil, konseptual tahlil, kontent-tahlil va qiyosiy adabiyotlar sharhi tashkil etdi. Mazkur metodlar ertakterapiyani faqat psixologik yoki pedagogik amaliyot sifatida emas, balki ma'no, emotsiya, tajriba va kommunikatsiya matn orqali shakllanadigan lingvistik jarayon sifatida o'rganish imkonini berdi.

Manbalar va ma'lumotlarni tanlashda esa tadqiqot materiali sifatida ertakterapiya, biblioterapiya, narrativ terapiya, bolalar adabiyoti, til rivojlanishi, nutq terapiyasi, tanqidiy savodxonlik, kommunikativ buzilishlar va til ta'limiga oid ilmiy maqolalar tanlab olindi. Asosiy e'tibor ochiq kirishdagi, xalqaro ilmiy bazalarda, jumladan Scopus yo'nalishidagi jurnallarda chop etilgan yoki indekslanish talablariga mos bo'lgan maqolalarga qaratildi. Tanlangan tadqiqotlar ertaklarning psixologik farovonlik, emotsional regulyatsiya, nutq rivojlanishi, kommunikativ kompetensiya, tanqidiy savodxonlik va ta'lim amaliyotidagi rolga bevosita aloqador bo'ldi. Shu bilan bir qatorda, adabiyotlarni tanlashda quyidagi kalit so'z va so'z birikmalaridan foydalanildi: fairy-tale therapy, therapeutic fairy tales, fairy tales and language development, fairy tales and communication disorders, narrative therapy, bibliotherapy, fairy tales and critical literacy, fairy tales in EFL learning, fairy tales and emotional development, fairy tales as discourse. Ushbu kalit so'zlar ertaklarni faqat folklor yoki badiiy matn sifatida emas, balki ma'no yaratish, emotsional ifoda, ijtimoiy moslashuv va kommunikativ rivojlanish vositasi sifatida talqin qiluvchi tadqiqotlarni aniqlash uchun qo'llanildi. Tanlangan adabiyotlarning mavzuga mosligi va ilmiy ishonchligini ta'minlash maqsadida kiritish mezonlari belgilandi. Maqolalar quyidagi talablarga javob bergan taqdirda tahlilga kiritildi: birinchidan, ular ertak, ertakterapiya, biblioterapiya, narrativ terapiya yoki hikoyalardan

terapevtik va ta'limiy foydalanish masalalariga bag'ishlangan bo'lishi; ikkinchidan, ertaklarning emotsional, lingvistik, kognitiv, kommunikativ yoki ijtimoiy rivojlanishdagi rolini yoritishi; uchinchidan, ertakterapiyani lingvistik talqin qilish uchun nazariy, empirik yoki sharhga asoslangan dalillarni taqdim etishi; to'rtinchidan, taqrizdan o'tgan ilmiy jurnallarda chop etilgan bo'lishi; beshinchidan, to'liq matni ochiq kirishda yoki rasmiy jurnal platformalarida mavjud bo'lishi.

Tahlil metodlari sifatida **kontent-tahlil** tanlangan adabiyotlarda takrorlanadigan tushunchalar va nazariy kategoriyalarni aniqlash uchun qo'llanildi. Tahlilda terapevtik ta'sir, ramziy ma'no, emotsional regulyatsiya, narrativ qayta qurish, til rivojlanishi, kommunikativ kompetensiya, o'zini ifodalash va ijtimoiy moslashuv kabi tushunchalarga e'tibor qaratildi. Keyinchalik ushbu kategoriyalar lingvistik nazariyaga aloqadorligi bo'yicha guruhlashtirildi. **Konseptual tahlil** ertakterapiyaning tilshunoslikdagi nazariy maqomini aniqlashtirish uchun qo'llanildi. Ushbu metod orqali ertakterapiya matn nafaqat estetik yoki ta'limiy, balki terapevtik, kommunikativ va pragmatik vazifa bajaradigan lingvoterapevtik hodisa sifatida izohlandi. Bu yondashuv ertaklarni umumiy tavsiflashdan tashqariga chiqib, ertak tili terapevtik ma'no hosil qilishda qanday ishlashini tizimli tushuntirish imkonini berdi. **Qiyosiy tahlil** esa avvalgi tadqiqotlar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash uchun qo'llanildi. Ba'zi tadqiqotlarda ertaklar psixologik farovonlik va shaxsiy o'sish vositasi sifatida talqin qilinsa, boshqalarida ular nutq terapiyasi, til o'rganish, savodxonlik, maxsus ta'lim yoki emotsional rivojlanish bilan bog'liq holda yoritilgan. Ushbu yondashuvlarni taqqoslash orqali umumiy nazariy xulosa aniqlandi: ertakterapiya til vositasida amalga oshadigan ramziy ifoda, narrativ transformatsiya va kommunikativ o'zaro ta'sir orqali ishlaydi.

Tahlilning markaziy yo'nalishi ertakterapiyaning lingvistik mexanizmlarini aniqlashdan iborat bo'ldi. Shu sababli tadqiqot ertakterapiyani faqat psixologik natijalar asosida baholamadi, balki ertakning tuzilishi va tili terapevtik ta'sirni qanday yuzaga keltirishini o'rgandi. Asosiy tahliliy kategoriyalar sifatida ertak matnining semantik tuzilishi, metaforik va ramziy birliklar, narrativning pragmatik ta'siri, qahramon nutqining kommunikativ vazifasi, dialogik tashkil etilish, takror, emotsional leksika va narrativ yechim belgilandi. Ushbu yo'nalish ertakterapiyani shaxsga ichki konfliktni anglash, emotsional tajribani ifodalash, shaxsiy muammolarni qayta talqin qilish va ijobiy xatti-harakat modelini shakllantirishga yordam beruvchi tilga asoslangan jarayon sifatida talqin qilish imkonini berdi. Shu ma'noda ertak oddiy badiiy hikoya emas, balki lingvistik jihatdan tashkil etilgan terapevtik diskurs sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud. Birinchidan, u eksperimental ma'lumotlarga emas, balki nazariy va adabiyotlar tahliliga asoslangan. Shu sababli unda ertakterapiyaning muayyan ishtirokchilar guruhidagi bevosita samaradorligi o'lchanmaydi. Ikkinchidan, tanlangan adabiyotlar psixologiya, pedagogika, nutq terapiyasi va til ta'limi kabi turli fan sohalariga mansub bo'lib, ularning metodologiyasi va terminologiyasi bir-biridan farq qilishi mumkin. Uchinchidan, maqola lingvistik asoslarga e'tibor qaratsa-da, mavjud tadqiqotlarning aksariyatida ertakterapiya asosan pedagogik nuqtayi nazardan yoritilgan. Biroq aynan ushbu cheklov mazkur tadqiqotning dolzarbligini kuchaytiradi, chunki u ertakterapiyani tilshunoslik nuqtayi nazaridan tizimli talqin qilish zaruratini ko'rsatadi.

Natija va muhokama. Tadqiqotda 30 nafar 13 yoshli respondentdan erkin mavzuda ertak yozdirib olindi. Kontent-tahlil natijalariga ko'ra, ertaklarda quyidagi asosiy belgilar aniqlandi: yovuzlik va ezgulik kurashi – 12 ta, qo'rquv alomatlari – 8 ta, muhabbat alomatlari – 5 ta, oilaviy kelishmovchilik asoratlari – 5 ta.

1-jadval.Deskriptiv tahlil.

№	Belgi turi	Respondentlar soni	Foiz (%)
1	Yovuzlik va ezgulik kurashi	12	40.0
2	Qo'rquv	8	26.7

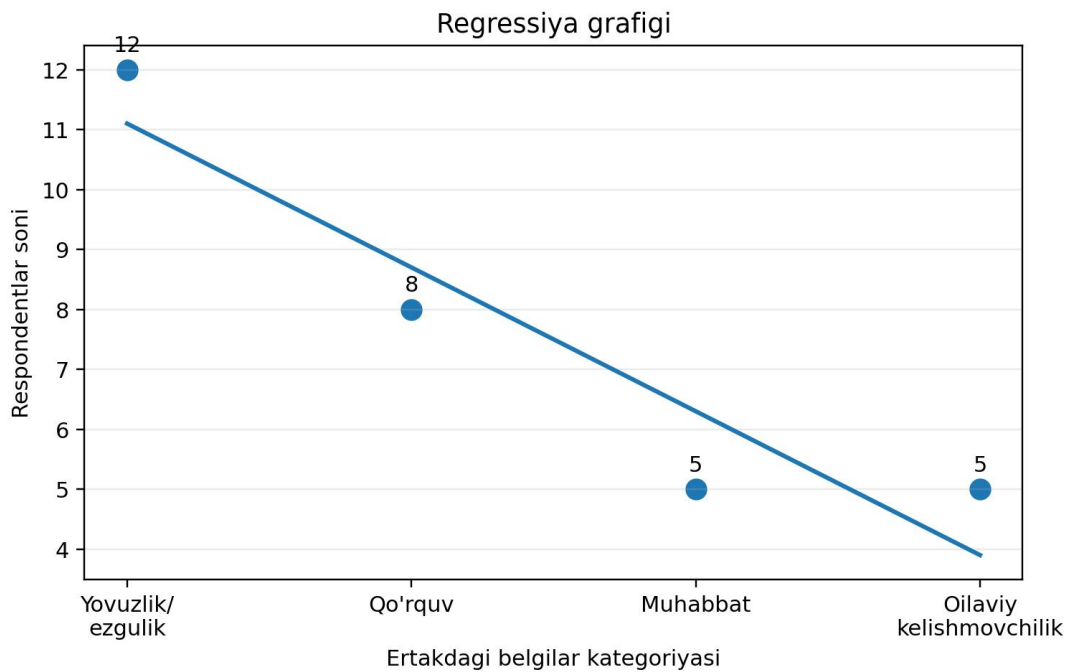
	alomatlari		
3	Muhabbat alomatlari	5	16.7
4	Oilaviy kelishmovchilik asoratlari	5	16.7

2-jadval. Regressiya jadvali.

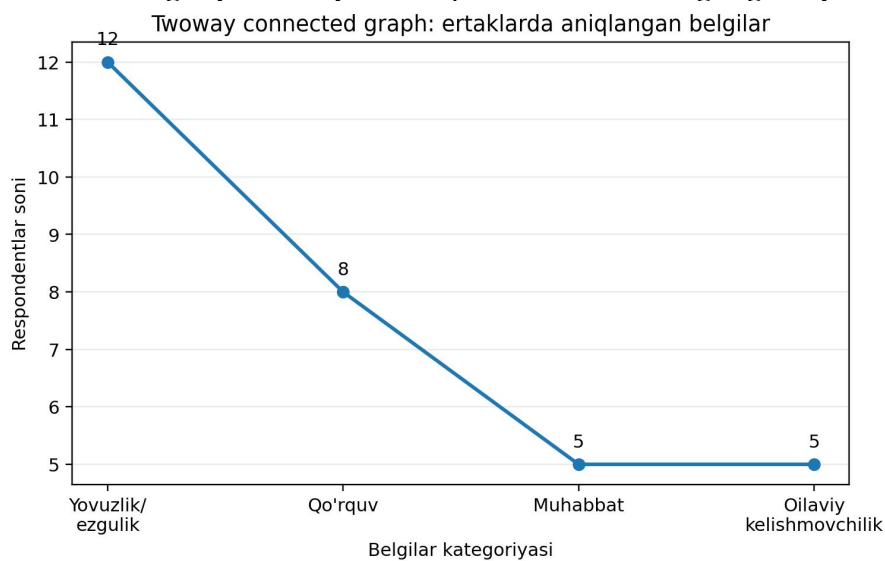
Eslatma: regressiya modeli agregatsiyalangan kategorik chastotalar asosida tuzilgan bo'lib, u faqat tasviriy-ko'rgazmali maqsadda talqin qilinadi.

O'zgaruvchi	Koeffitsient	Std. xato	t qiymat	p qiymat
Konstanta	13.500	1.775	7.606	0.017
ID	-2.400	0.648	-3.703	0.066

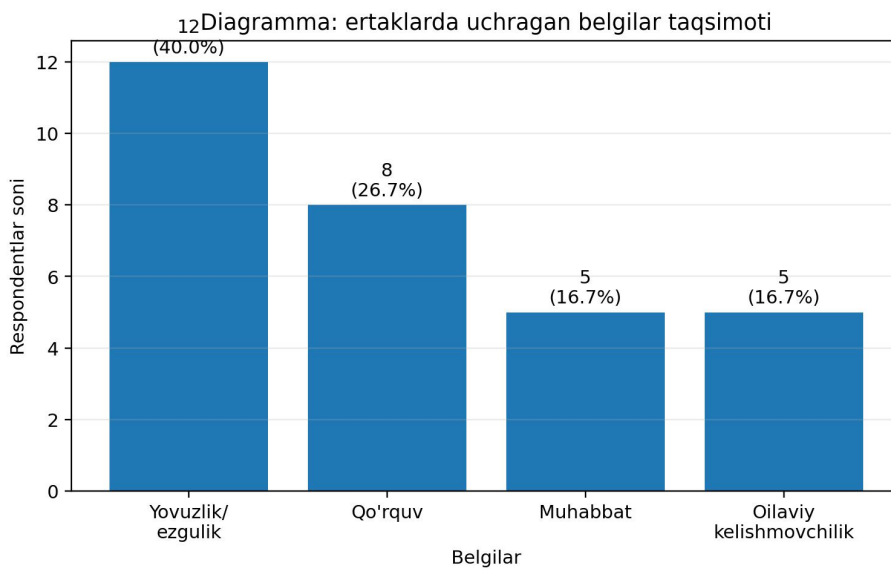
Model ko'rsatkichi: $R^2 = 0.873$; kuzatuvlar soni = 4.

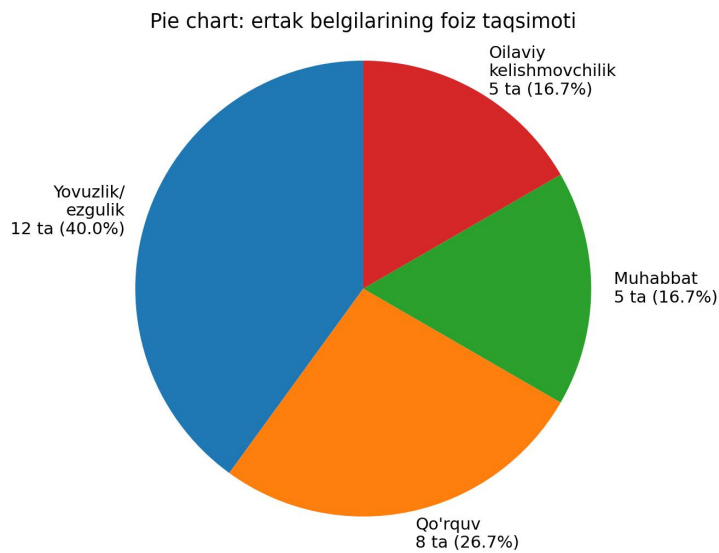
1-rasm. Kategoriyalar bo'yicha respondentlar sonining regressiya chizig'i bilan ko'rinishi.

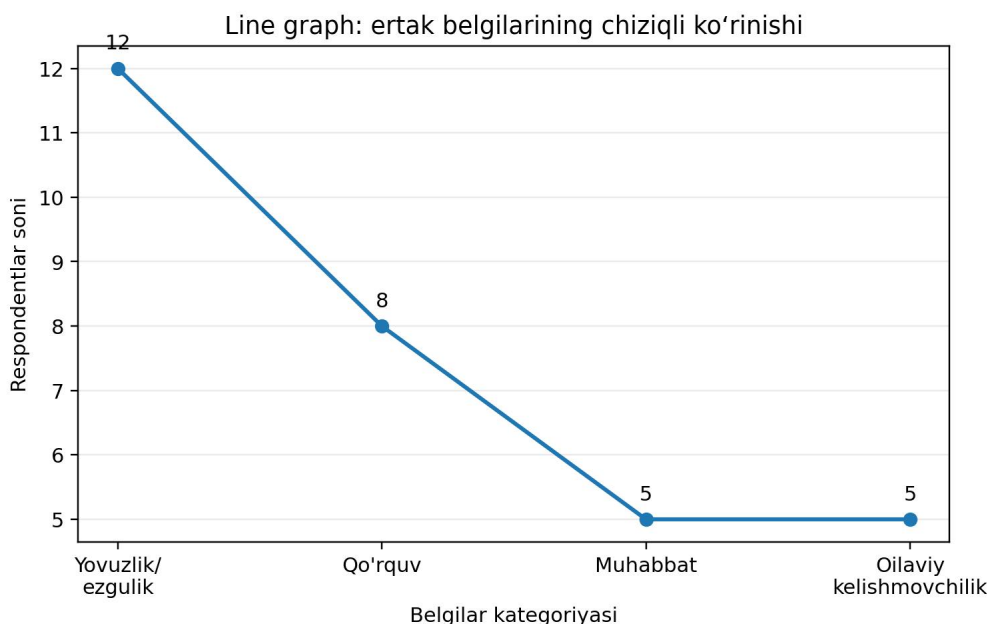
2-rasm. Ertaklarda aniqlangan belgilar bo'yicha twoway connected graph.

3-rasm. Ertaklarda uchragan belgilar taqsimoti.

4-rasm. Ertak belgilarining foiz taqsimoti.

5-rasm. Belgilar kategoriyalarining chiziqli dinamik ko'rinishi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, respondentlar tomonidan yozilgan ertaklarda eng ko'p uchragan motiv yovuzlik va ezgulik kurashi bo'lib, u umumiy holatlarning 40%ini tashkil etdi. Qo'rquv alomatlari 26,7%, muhabbat va oilaviy kelishmovchilik bilan bog'liq belgilar esa har biri 16,7%dan iborat bo'ldi. Bu holat 13 yoshli respondentlar ertaklarida axloqiy qarama-qarshilik, xavotir, emotsional bog'lanish va oilaviy munosabatlar muhim semantik-emotsional birliklar sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari 13 yoshli respondentlar tomonidan yozilgan ertaklarda bolalarning ichki kechinmalari, axloqiy tasavvurlari va ijtimoiy-emotsional tajribalari badiiy-narrativ shaklda ifodalanganini ko'rsatdi. Kontent-tahlil natijalariga ko'ra, 30 ta ertakdan 12 tasida yovuzlik va ezgulik kurashi, 8 tasida qo'rquv alomatlari, 5 tasida muhabbat motivlari va 5 tasida oilaviy kelishmovchilik asoratlari aniqlandi. Ushbu ko'rsatkichlar bolalar ertaklarida eng ko'p uchraydigan semantik maydon axloqiy qarama-qarshilik, xavotir, hissiy bog'lanish va oilaviy munosabatlar bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Eng yuqori ko'rsatkich yovuzlik va ezgulik kurashi motiviga tegishli bo'lib, u respondentlar yozgan ertaklarning 40%ida uchradi. Bu holat 13 yoshli bolalar tafakkurida axloqiy baholash, adolat, jazolash, himoya qilish va g'alaba kabi tushunchalar faol shakllanayotganini ko'rsatadi. Ertak janrida yovuzlik va ezgulik o'rtasidagi ziddiyat asosiy syujet mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli respondentlarning ushbu motivga ko'proq murojaat qilgani ularning voqelikni qarama-qarshi obrazlar orqali anglashga moyilligini bildiradi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan bu motiv ertak matnida ijobiy va salbiy obrazlar, baholovchi leksika, konfliktli dialoglar va yakuniy axloqiy xulosa orqali namoyon bo'ladi. Ikkinchi o'rinda qo'rquv alomatlari turibdi. U 8 ta ertakda, ya'ni 26,7% holatda kuzatildi. Bu natija o'smirlikka o'tish davridagi bolalarda xavotir, noaniqlik, tashqi tahdid yoki ichki bezovtalik kabi holatlar ertak matni orqali bilvosita ifodalinishini ko'rsatadi. Qo'rquv motivining ertaklarda uchrashi bolaning o'z kechinmalarini bevosita emas, balki ramziy obrazlar, qorong'i makon, xavfli qahramon, sinov yoki tahdidli vaziyat orqali ifodalashga imkon beradi. Bu esa ertakterapiyaning muhim lingvistik-terapevtik jihatini ochib beradi: ertak matni bola uchun ichki hissiy holatni xavfsiz, bilvosita va obrazli shaklda ifodalash maydonini yaratadi. Muhabbat motivlari va oilaviy kelishmovchilik asoratlari har biri 5 tadan ertakda, ya'ni 16,7%dan qayd etildi. Muhabbat motivining mavjudligi respondentlar matnida mehr, yaqinlik, do'stlik, g'amxo'rlik va hissiy bog'lanish kabi tushunchalar ham muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Oilaviy kelishmovchilik motivlari esa bolalarning oilaviy muhit, ota-ona va farzand munosabatlari, tushunmovchilik yoki ichki

nizolarni ertak shaklida aks ettirishga moyilligini bildiradi. Bu holat ertaklarning faqat xayoliy voqea emas, balki bolaning real hayotiy tajribasi, kuzatuvlari va emotsional holatini bilvosita ifodalovchi narrativ vosita ekanini tasdiqlaydi. Chizmalar natijalarning vizual talqinini aniq ko'rsatadi. Diagramma va pie chart yovuzlik va ezgulik kurashi motivi umumiy natijalar ichida yetakchi o'rinda ekanini ko'rsatadi. Line graph va twoway graph esa motivlar bo'yicha pasayuvchi tendensiyani ko'rsatib, respondentlar ertaklarida axloqiy ziddiyatdan keyin qo'rquv, undan so'ng muhabbat va oilaviy kelishmovchilik motivlari joylashganini namoyon qiladi. Regressiya grafigi esa ushbu taqsimotni deskriptiv tarzda ko'rsatish uchun ishlatilgan bo'lib, kategoriyalar o'rtasidagi umumiy kamayish yo'nalishini aks ettiradi. Biroq mazkur regressiya natijalari sabab-oqibat bog'liqligini isbotlamaydi, chunki ma'lumotlar individual respondent darajasida emas, balki umumlashtirilgan chastotalar shaklida berilgan. Mazkur tadqiqot natijalarini avvalgi tadqiqotlar bilan qiyoslash ertakterapiya jarayonida bolalar yaratgan matnlarda semantik-emotsional belgilar muhim diagnostik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Masalan, "Ustoz" mavzusida olib borilgan tadqiqotimizda¹² 12 yoshli 29 nafar o'quvchi ishtirokida yozilgan ertaklar kontent-tahlil qilinib, respondentlarning fikrlari ijobiy va salbiy kategoriyalarga ajratilgan. Ushbu tadqiqotda 18 nafar o'quvchi, ya'ni 62,1% respondent ijobiy mazmundagi fikr bildirgan, 11 nafar o'quvchi, ya'ni 37,9% respondent esa salbiy mazmundagi fikrlarni ifodalagan. Chi-kvadrat testi natijasiga ko'ra, ijobiy va salbiy fikrlar o'rtasidagi farq statistik jihatdan sezilarli emas deb baholangan. Ushbu tadqiqotda esa 13 yoshli 30 nafar respondent tomonidan erkin mavzuda yozilgan ertaklar tahlil qilinib, ularda yovuzlik va ezgulik kurashi, qo'rquv, muhabbat hamda oilaviy kelishmovchilik motivlari aniqlandi. Natijalarga ko'ra, eng ko'p uchragan motiv yovuzlik va ezgulik kurashi bo'lib, u 12 ta ertakda, ya'ni 40% holatda kuzatildi. Qo'rquv alomatlari 8 ta ertakda, ya'ni 26,7% holatda, muhabbat va oilaviy kelishmovchilik motivlari esa har biri 5 tadan ertakda, ya'ni 16,7%dan qayd etildi. Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, "Ustoz" mavzusiga doir tadqiqotda bolalar obrazga nisbatan baholovchi munosabatni ijobiy yoki salbiy shaklda ifodalagan bo'lsa, mazkur tadqiqotda respondentlarning ertaklarida axloqiy ziddiyat, xavotir, hissiy bog'lanish va oilaviy munosabatlar kabi chuqurroq semantik-emotsional maydonlar namoyon bo'lgan. Har ikki tadqiqot natijalari ertakterapiya jarayonida bola matni oddiy ijodiy mahsulot emas, balki uning ichki kechinmalari, ijtimoiy tajribasi va axloqiy tasavvurlarini ifodalovchi lingvopsixologik material ekanini tasdiqlaydi. Avvalgi tadqiqotda "ustoz" obrazi bolalar ongida mehribon yo'lboshchi, dono maslahatchi yoki muammodan chiqish yo'lini ko'rsatuvchi qahramon sifatida talqin qilingan bo'lsa, ushbu tadqiqotda respondentlar yaratgan ertaklarda yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash, qo'rquv va oilaviy kelishmovchilik kabi motivlarning mavjudligi bolalar hayotiy tajribani ramziy obrazlar orqali qayta ifodalashga moyil ekanini ko'rsatadi. Shu jihatdan, natijalar ertak matnini tilshunoslikda semantik, pragmatik va psixolingvistik jihatdan tahlil qilish zarurligini asoslaydi. Umuman olganda, natijalar ertak matnlarida bolalarning axloqiy, emotsional va ijtimoiy tajribalari til orqali ramziy tarzda ifodalanishini ko'rsatadi. Respondentlar tomonidan tanlangan motivlar ertakning terapevtik va lingvistik imkoniyatlarini asoslaydi: bola o'z kechinmalarini qahramon, ziddiyat, xavf, mehr yoki oilaviy munosabatlar orqali badiiy shaklda ifodalaydi. Shu jihatdan ertakterapiya tilshunoslikda matn, ma'no, emotsiya va kommunikativ ta'sirni o'zaro bog'lab o'rganishga imkon beruvchi muhim nazariy-amaliy yo'nalish sifatida qaralishi mumkin. Ushbu natijalar asosida aytish mumkinki, 13 yoshli bolalar tomonidan yaratilgan ertaklarda eng faol semantik maydon axloqiy qarama-qarshilik va emotsional xavotir bilan bog'liq. Bu esa ertaklarni bolalarning ichki dunyosini o'rganish, ularning hissiy holatini anglash va nutqiy ifoda imkoniyatlarini tahlil qilishda samarali lingvoterapevtik material sifatida qo'llash mumkinligini ko'rsatadi.

¹² G'ochchiyeva, R. (2025). Tilshunoslikda ertakterapiyaning psixolingvistik aspekti. *World of Philology Scientific Journal*, 4(3), 143–145.

Xulosa. Tadqiqot natijalari 13 yoshli respondentlar tomonidan yozilgan. ertaklarda bolalarning axloqiy qarashlari, ichki kechinmalari va ijtimoiy-emotsional tajribalari ramziy-narrativ shaklda ifodalanganini ko'rsatdi. Eng ko'p uchragan motiv yovuzlik va ezgulik kurashi bo'lib, bu bolalar tafakkurida adolat, yaxshilik, kurash va g'alaba kabi tushunchalar muhim o'rin tutishini bildiradi. Qo'rquv alomatlarining sezilarli darajada uchrashi esa ertak matni bolalarning xavotir va ichki bezovtaliklarini bilvosita ifodalash vositasi bo'la olishini tasdiqlaydi. Muhabbat va oilaviy kelishmovchilik motivlari bolalar ertaklarida mehr, yaqinlik, munosabatlar va oilaviy muhit bilan bog'liq tajribalar ham aks etishini ko'rsatadi. Umuman, olingan natijalar ertakterapiyaning tilshunoslikdagi ahamiyatini asoslaydi: ertak matni bola kechinmalarini obraz, ramz, syujet va dialog orqali ifodalovchi lingvoterapevtik vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bois ertaklar bolalarning nutqiy, emotsional va kommunikativ rivojlanishini o'rganishda samarali ilmiy material hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bakaraki, M. P., Dourbois, T., & Kosiva, A. (2024). Therapeutic and developmental benefits of fairy tales in early childhood: A mini-review. *Brazilian Journal of Science*, 3(8), 19–23. <https://doi.org/10.14295/bjs.v3i8.600>
2. Kabadayı, A. (2019). Contributions of the fairy tales to the children on the basis of the teachers' views. *American Journal of Education and Learning*, 4(2), 222–235. <https://doi.org/10.20448/804.4.2.222.235>
3. Kazachiner, O., & Tkachenko, L. (2020). Fairy-tale therapy as a means of forming health-saving competence of children with SEN. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 12(3), 268–293. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/321>
4. Koutsompou, V.-E. I. (2016). The child and the fairy tale: The psychological perspective of children's literature. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 2(4), 213–218. <https://doi.org/10.18178/IJLL.2016.2.4.98>
5. Liu, C., Feng, T., & Wang, J. (2026). Positive emotions in fairy-tale reading: A text-mining study of nostalgia among adult purchasers from 1,428 online reviews. *Frontiers in Psychology*, 17, Article 1797031. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1797031>
6. Reyes Muñiz, D. L., & Toala Alarcón, M. del C. (2025). The use of interactive fairy tales to enhance listening skills in EFL learners. *Reincisol*, 4(7), 1280–1302. [https://doi.org/10.59282/reincisol.V4\(7\)1280-1302](https://doi.org/10.59282/reincisol.V4(7)1280-1302)
7. Röhlig, K., Vedar, C., Junker, J., & Kobus, S. (2025). Biographical fairy tale work in trauma therapy: A clinical case study on the effects of creative writing. *GMS Journal of Arts Therapies*, 7, Article Doc05. <https://doi.org/10.3205/jat000045>
8. Ruban, L., Didenko, I., Oliinyk, I., Petrovsky, M., & Seminikhyna, N. (2024). The healing power of stories: How to create therapeutic fairy tales for children and adults. *Amazonia Investiga*, 13(80), 54–62. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.80.08.5>
9. Ruini, C., Masoni, L., Ottolini, F., & Ferrari, S. (2014). Positive narrative group psychotherapy: The use of traditional fairy tales to enhance psychological well-being and growth. *Psychology of Well-Being: Theory, Research and Practice*, 4, Article 13. <https://doi.org/10.1186/s13612-013-0013-0>
10. Szczupał, B. (2022). Fairy-tale therapy as a form of support in speech therapy and communication disorders. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 75–78. <https://doi.org/10.24412/cl-36917-2022-75-78>
11. Wee, S.-J., Kim, K. J., & Lee, Y. (2019). 'Cinderella did not speak up': Critical literacy approach using folk/fairy tales and their parodies in an early childhood classroom. *Early Child Development and Care*, 189(11), 1874–1888. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1417856>